

Teoretický rozměr

- Wolfgang Brezinka : Erziehungsziele, Erziehungsmittel, Erziehungserfolg. München-Basel 1981. V překladu vyjde výběr.
- John S.Brubacher : Modern Philosophie of Education. New York 1949. 4.vyd. a vyd. další.
- Miroslav Cipro : Principy výchovy. Praha /UK/ 1987.
- Philip H.Coombs :La crise mondiale de l'éducation. Bruxelles 1989.
- M.Debesse-G.Mialaret : Traité des sciences pédagogiques. IV. Paris 1974
- Paolo Freire : Pädagogik der Unterdrückten. Stuttgart 1982.
- Franz Hofmann : Erziehungsweisheit. Paedagogia. Pädagogik. Berlin (DDR) 1976.
- Otokar Chlup : Pedagogika. Brno 1933 a další vyd.
- Otokar Chlup - Jaromír Kopecký /a kolektiv/ : Pedagogika. Praha 1963.
- Otakar Kádner : Základy obecné pedagogiky, I-III. Praha 1925-1926.
- H.Klages : Wertedynamik. Zürich-Osnabrück 1988.
- Zdeněk Kratochvíl : Výchova, zřejmost, vědomí. Praha 1995.
- Stanislava Kučerová : Člověk-hodnoty-výchova. Ostrava 1996 /v tisku/.
- Gustav Adolf Lindner :Paedagogika na základě nauky o vývoji přirozeném, kulturním a mravním. Roudnice n.L. 1888 /posmrtně/.
- Gaston Mialaret : Introduction a la pédagogie. Paris 1967.
- Puti integrací biologického i sociohumanitarnovo znanij. Moskva 1984. Jde o sborník statí, které se většinou vymykají ortodoxnímu marxismu.
- Jaroslava Pešková a L.Schüicková : Já, člověk. Praha 1991.
- Průkopníci českých pokusných škol. Praha 1978. Napsal a ukázky připravil Václav Spěváček.
- Miroslav Rýdl : Kapitoly z filozofie tělesné kultury. Praha /UK/ 1993.
- Klaus Schleicher /Hrsg./ : Zukunft der Bildung in Europa. Darmstadt 1993. Problematika "národní mnohostrannosti" a "evropské jednoty", přihlížející již i k postkomunistickým zemím.
- Josef Váňa : O metodologických problémech v rozvoji pedagogické teorie. Čas. Pedagogika. 1962. č.3.
- Wandel der Werte . Sborník Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica, Politologica. 2, 1994. Za redakce Jiřího Černého.
- Na okraji uvádíme výběr publikací a statí Josefa Cacha o J.A.Komenském, J.J.Rousseauovi, G.A.Lindnerovi, T.G.Masarykovi, F.Čádovi, L.N.Tolstém, o dějinách české pedagogiky a školy, v poslední době v 6 sv. kolektivní práci za red. J.Cacha "Výchova a vzdělání v českých dějinách" /Praha, FF UK, 1989-1996, kdy vychází svazek o problematice Československa 1918-1938/.

Poznámka k vývoji metodologie.

Vstup Drtiny do této problematiky má své pokračování ve studii učitele a pedagoga Františka Pražáka "Národní pedagogika československá" /ve Sborníku "České pedagogické společnosti", který vychází v Brně v roce 1918 za podílu Drtiny, Kádnera a mladého učitelského bouřliváka Ladislava Hanuse/. Studie se zabývá zejména "pokusy o vybudování české pedagogiky jako vědy" a paralelně s Kádnerem "postavením pedagogiky v soustavě věd" jako problematikou, která je klíčová i pro dílčí otázky naší studie. Příbuznými cestami jde ve svých úvahách František Václav Krejčí jako literární kritik.

Publikace Josefa Hendricha o filozofických proudech tehdejší pedagogiky z roku 1926 obsahuje stanoviska nejen k problematice evropské /čteně Gentilova spiritualismu a Steinerovy inspirace pro vznik waldorfských škol/, ale i k problematice Thákurových "škol lesní moudrosti" v prostředí starobylé indické kultury a svérázné vzdělanosti.

Již dříve zaujal stanovisko k problematice podobného druhu filozof a psycholog František Krejčí v univerzitních extenzích z roku 1906 pod názvem "Positivismus a výchova".

Význam v genezi problematiky má také brožura "O novou školu" /1931/ autorů Chlupa, Uhra a Karla Veleminského, znalce Tolstého, ruské i americké pedagogiky a školy. Jde o průhledy do světa, obsahující kritéria k hodnocení diskusí o reformě školství v českém prostředí.

Publikací svého druhu je kniha Ladislava Kratochvíla, znalce pedagogiky evropské i české, "Sloh české školy" /1940/, doprovázená brožurou "Česká škola a národní kultura" /Petrovy Svazky z roku 1941/. Prostřednictvím specifické metodologie kulturně historické orientace hodnotí jednotlivé směry i postavy české pedagogiky druhé poloviny XIX. a počátkem XX.století. Dospívá k řadě shrnutí podnětných, ale i ke shrnutím simplifikujícím. Tak např. periodizace vývoje s termíny "biedermeyer /1870-1890/, "liberalismus" /1890-1914/a "pragmatizmus" /1918-1938/ je jedním z podkladů těchto pochybností. Na druhé straně je zdůrazněn význam učitelského pokusnictví počátkem dvacátých let a nově je nastolena problematika "dialektického realismu a charakterotvorné školy" jako části "pedagogické filozofie národní kultury" /autor je mj. původcem brožury o životě a díle Drtiny/.

V době fašistické okupace vzniká první díl publikace Václava Příhody o "filozofii národní výchovy" /1948, další pokračování zůstává nevydaným torzem/. Jde o překvapivý vstup průkopníka pedagogické experimentální psychologie a reformní pedagogiky do širší problematiky filozofické a komparativně historické.

Z klimatu okupace a období po roce 1945 vychází druhý svazek dvoudílné antologie k dějinám pedagogiky s příznačným názvem "Výchova v zrcadle pramenů" a s hodnocením problematiky konce XIX. a začátku XX.století. Je posledním dokumentem svobodné diskuse a jako takový je předmětem hrubé simplifikující kritiky ze strany nastupující mladé marxistické generace. /Proti výsledkům západní a české pedagogiky je jednostranně stavěna pedagogika sovětská jako vrchol dosavadního vývoje./

Na polemiky tohoto zaměření navazuje částečně studie Jiřiny Popelové "Pokrokové tradice české pedagogiky" /v čas. "Pedagogika" z r.1950/, mající své pokračování ve studii Emanuela Strnada o vlivu Komenského na vývoj české didaktiky /rovněž v "Pedagogice" z r. 1954/.

Vývoj komeniologie, který má postupně význam evropský, je kapitolou specifickou a na dalším vývoji marxistické vědy méně závislou.

Poznámka k terminologické problematice.

Zásadní studie výjimkou je dílčí snaha Stanislavy Kučerové z let šedesátých/ chybí. Autor dospívá k prozatímním shrnutím cestou historických a srovnávacích sond do vývoje v českých zemích, na Slovensku, v obou částech rozděleného Německa i v dalších zemích západní i východní Evropy.

Orientačně uvádíme : Josef Cach: K úloze a stavu dějin pedagogiky a školství v dnešním světě /Pedagogika, XXXV, 1985, č.6/. Josef Cach : Otakar Kádner. Pedagogika, školství a jejich dějiny. Praha 1981. - Otázky současné komeniologie. Vedoucí autorského kolektivu je S.Králik, autory studií jsou D.Čapková, J.Červenka, M.Kopecký, J.Otáhalová-Popelová, J.Polišenský a další. Praha 1981. - Die historische Pädagogik in Europa und den USA, I,II,Hannover 1979 u. 1985. Za redakce M.Heinemanna. Jde o stati vedoucích vědeckých pracovníků.

Pedagogická encyklopedie jako snaha o syntézu vědeckého poznání v první republice z podnětu O.Chlupa a J.Uhra koncipuje pojem "vzdělání" v pojetí R.Klimeše /a jeho publikace z r.1937 o vzdělání jako základním pojmu výchovy/.

K problematice tohoto druhu se řadí vývoj vztahů mezi pojmy "vzdělání" a "výchova" v díle L.N.Tolstého a v jeho jasnopoljanské škole i ohlas této problematiky v české pedagogice, jak o něm pojednává J.Cach ve sborníku FF UK z roku 1972 /Československo-sovětské vztahy/. Vzdělání je povinností vzdělávacích institucí, kdežto výchova je povinností rodiny. Do škol vlastní výchova nepatří, protože zavádí státní a církevní ideologii a tudíž deformace původních úmyslů. Pozdní dílo Tolstého však oba pojmy sbližuje, jeden bez druhého nemá svou identitu.

Dagmar Čapková v publikaci Myslitelsko-vychovatelský odkaz J.A.Komenského uvádí /s.20/, že za vlivu herbartismu byly pro tzv.intencionální utváření člověka dva termíny, výchova a vzdělání. Ty byly vývojem sbližovány, ale i oddalovány. Autorka má na zřeteli jednotný proces působení na celou osobnost a na její všestranné formování. Chce, aby docházelo k jednotě intelektuální a charakterové složky : "Pro pojetí Komenského, který v latinské Didaktice užíval termín *formatio hominis* - utváření člověka /předtím v České didaktice cvičení a štěpování/ a v *Pampaedii cultura universalis* - univerzální zušlechťování, se hodí buď překlad jeho latinských termínů, nebo staročeský termín vzdělávání. Ten totiž označuje jak skutečnost, že jde o proces, tak i hledisko, že je zahrnut všestranný stupňovitý vývoj a růst celku osobnosti, utváření její kultury. Pojmu vzdělávání bylo užíváno v tomto významu již v tradici české reformace, na kterou Komenský navazoval. Užil ho i Hendrich ve svém překladu *Pampaedie*. V tomto významu se bude objevovat i zde".

Máme respekt k tomuto postupu autorky, která takřka celý život zasvětila studiu díla Komenského a jeho okolí, upozorňujeme však, že počínaje Husem jde o pojem vzdělání /nepřesný překlad?/ jako prioritní a doprovázený pojem vzdělávání. Tradice české pedagogiky jako teorie vzdělání má tedy pojmy vzdělání a

vzdělávání, které jsou interpretovány a hodnoceny diferencovaně, v našem pojetí /logika věci/ však v řazení vzdělání, proces vzdělávání, k němuž náleží i výchovy mravní, estetická apod.

Sborník Z teorie výchovy a vyučování v úvodní studii O.Chlupa /1962/ hovoří o orientaci pedagogických věd zejména na teorii komunistické výchovy, vyučování a vzdělání /v tomto pořadí, které je na jiných místech pozměňováno ve prospěch priority vzdělání, s 39/.

Z.Helus jako pedagogický psycholog se v recenzi publikací R.Palouše /Pedagogika, XLII, 1992, č.2/ domnívá, že rozbor českého výrazu výchova /podle Palouše chápaného ve svém původním, archetypickém významu jako paideia, educatio/ skutečnosti vzdělávacího a výchovného procesu vyjadřuje přesně, a to lépe než cizojazyčné ekvivalenty. Připojuje k argumentaci tohoto druhu argumentaci R.Palouše /v publikaci Čas výchovy, s.216/ o kmenu slova výchova a funkci předpony vy-. Souhlasí Z.Helus s R.Paloušem plně? Zná druhou stránku problematiky, kterou uvádí D.Čapková - podle našeho mínění správně a v období terminologického zpřesňování účelně - a která je našemu pojetí blízká?

R.Palouš má ve své svérázné terminologii /Amerling redivivus?/ předchůdce v publikaci O.Epsteina, středoškolského profesora filologicko-filozofické, kulturní a sionistické orientace, "Erziehung und Wirklichkeit, der Grundstein zu einer Führungslehre" /1932/. Osou publikace je pojem "agogika" jako nauka o vedení nebo o vědeckém uspořádání života a soužití lidí. Od ní se odvíjí nepostradatelná nit k určení základů pedagogiky jako nauky o vedení a vědeckém uspořádání života nedospělých, tj. dětí a mládeže. "Výchova k síle" /jde o nástup k fašismu! /je základem demokracie, jak ji v prostředí německé menšiny v Brně hlásá Epstein v tisku i v rozhlasu a jak o ní referuje mj. v Chupových "Nových školách" v roce 1935. To je ovšem jiná problematika než problematika tezí R.Palouše, který navíc "agogiku" prodlužuje směrem k pedagogice stáří.

V některých statích a článcích z oblasti uměnovědy je v roce 1995 používán termín "agogika" k vyjádření skutečností širších nežli je oblast pedagogiky.

J.Slavík a V.Spilková jako další generace pedagogů ve studii "O výrazu k dialogu" - příznak nového paradigmatu výchovy? /Pedagogika, 1994.č.1/ zcela nekonvenčně hodnotí problematiku proměn české výchovy jako cestu mezi svobodou a odpovědností. Studie končí otazníkem, zda "výchova" nebo "vzdělání". Příjemný tón studie je zamlžován početnější cizí terminologií /hra na vědu? / i ne zcela přesným vyjádřením obsahu těchto pojmů. Ale nastává čas dialogů a my děkujeme i za tuto výzvu, která je výzvou ve smyslu Paloušova "času výchovy".

V tisku je větší studie S.Kučerové a publikace J.Pelikána, jež jistě přispějí k osvětlení této problematiky. Takže jde o problémy i nadále otevřené.

"Clamores Eliae" J.A.Komenského mají svou historii od "nálezové zprávy" /Jan Kumpers in J.A.Komenský z r.1992/ J.T.Müllera z r. 1885 v bratrském archivu v Lešně až k interpretacím a hodnocením zásluhou Antonína Škarky, Josefa Polišenského, Miloslava Kaňáka, Julie Novákové a dalších. Resumé těchto poznámek i nápadů, filozofických i sociologických sond: lidstvo touží po míru a usmíření, pokud jde o politické formy, může být k tomu nástrojem republika /na základě nizozemské zkušenosti/.

Průhledy do rozdílů mezi pedagogikou různých kontinentů uvádí pozoruhodným způsobem publikace Paulo Freira, brazilského katolicky i ekumenicky orientovaného myslitele, která vychází v německém překladu jako "Pädagogik der Unterdrückten" v roce 1982. /Humanizace dehumanizovaných hodnot. Jak dlouho budeme mlčet? Odpovědnost za míru svobody a úloha revolucí v těchto souvislostech/.

Na okraji této problematiky přinášíme pohled na různá pojetí základního obrazu pedagogiky jako vědy.

Encyklopedický přehled pracovního pole pedagogiky

G.A.Lindner, Enzyklopädisches Handbuch der Erziehungskunde... Wien und Leipzig 1884.

Pedagogika

A.Systém		B.Historie	
I.Filozofická pedagogika		II.Praktická pedagogika	
individuální	sociální	všeobecná	zvláštní
	/ve výstavbě/		
ped.antropologie		celostní výchova, ústavy	školy

ped. teleologie	tzv. dělená výchova	pro dívky	předškolní
ped. metodologie	tzv. rodina a instituce/	pro sirotky	základní
ped. dietetika /tělo/		pro abnormální děti	střední
ped. psychologie /duše/		/slepé, hluchoněmé,	
ped. hodegetika /vedení/		pro idioty, pro zanedbané děti/	

tzv. hledisko sexuální, patologické, individuální, progresivní/
 didaktika /metoda analytická, syntetická, genetická/
 Nad tím tzv. scholastika jako tzv. šk. regiment - zákony, správa škol a jako tzv. šk. služba - organizace, dotace, inspekce

Základní přehled věd o výchově

G. Mialaret, Introduction à la pédagogie. Paris 1967 a d. vyd.

účel výchovy
 dějiny výchovy a pedagogiky
 srovnávací výchova a pedagogika

umění výchovy /pomocí vychovatele/
 metody, techniky, procedury

základní vědy
 biologické-psychologické-sociologické
 /instituce, objekt./
 /normální, patolog./
 objektivní analýza ve vědecké pedagogice
 didaktika experimentální-psychopedagogika-sociopedagogika

dítě-skupina-třída
 situace /klima/ školy
 chování ve škole
 /indiv., skupina, výsledky, prostředí/
 -aspekty normální
 -aspekty patologické
 -metody speciální
 -metody reedukace

Enzyklopädie Erziehungswissenschaft, Band I. Theorien und Grundbegriffe der Erziehung und Bildung. Stuttgart 1983.

- A. Die historische Dimension von Erziehung und Bildung /geisteswissenschaftliche Pädagogik, historisch-materialistische Position, evolutionalistische und strukturalistische Ansätze/.
- B. Konzepte und Positionen der Erziehungswissenschaft.
- C. Interdisziplinarität.
- D. Systemtheorie. Spieltheorie. Symbolischer Interaktionismus.
- Ethnomethodologie. Ökologie.
- E. Erziehung als Praxis.

Komunikační rozměr

Acta Comeniana. Nepravidelně vycházející vědecká revue k problematice mezinárodní a mezioborové komeniologie.

Studia Comeniana et Historica. Periodikum. Museum Comenii Hunno Brodense. Zejména ročníky po roce 1989.

Univerzita Karlova Komenskému 1670-1970. Praha 1970. Komise za redakce K. Gally.

Dagmar Čapková: Myslitelsko-vychovatelský odkaz Jana Amose Komenského. Praha 1987.

Pocta Univerzity Karlovy J.A. Komenskému. Praha 1990 /1992/. Mezioborový sborník za redakce J. Cacha, J. Peškové a M. Svatoše. V anglickém jazyce jako Homage to J.A. Comenius.

Radim Palouš: Komenského Boží svět. Praha 1992.

Jan Kumpers: Jan Amos Komenský. Ostrava 1992.

Výber z potockých spisov a reči Jana Amosa Komenského. Univerzita Komenského 1992. Úvodní slovo Jozefa Pšenáka.

Paedagogica Historica. International Journal of the History of Education. XVIII, 1992/2. Sborník věnovaný J.A. Komenskému.

Labyrinth der Welt und Lusthaus des Herzens. J.A. Comenius 1592-1670. Museum Bochum 1992. S dopisem Václava Havla a mj. stati Klaus Schallera.

V uvedených publikacích je uváděna bohatá literatura.

Studie autorů v zemích pobytu Komenského, zejména v Německu, Anglii, Holandsku a Polsku.

Pokud jde o českou problematiku, z historiků jde jmenovitě o Josefa Polišenského a Josefa Válku, z filozofů o Jiřímu Popelovou, Roberta Kalivodu a Jaroslavu Peškovou, z pedagogů o Jiřího Kyráška a Dagmar Čapkovou, v mezinárodním aspektu o Klaus Schallera.

Jaroslav Goll: Chelčický a jednota v XV. století. Praha 1916.

Jaroslav Bidlo: Jednota bratrská v prvním vyhnanství. I-IV. 1900-1932.

Jan Uher: Myšlenkovo dílo Lindnerovo. Praha 1924.

Josef Král: Studie o G.A. Lindnerovi. Bratislava 1930. - G.A. Lindner. Život a filozofie. Praha 1929.

Josef Cach-Karel Dvořák: G.A. Lindner a jeho odkaz dnešku. Praha 1970. Studie a výběr textů.

Josef Cach: Gustav Adolf Lindner. Život a dílo zakladatele pedagogiky. Praha /Univerzita Karlova/ 1990.

Otokar Kádner: Základy obecné pedagogiky. I.-III. Praha 1925-1926.

Jan Uher: Problém kázně. Praha 1924. - Základy americké výchovy. Praha 1930.

Josef Hendrich: Filozofické proudy v současné pedagogice. Praha 1926. - Úvod do obecné pedagogiky. Praha 1935.

Václav Příhoda: Racionalizace školství. Praha 1930. Též něm., španěl. a srbochorv. - Ideologie nové didaktiky. Praha 1936.

Otokar Chlup: Pedagogika. Brno 1933 a další vyd. - Středoškolská didaktika. Brno 1935.

Cyril Stejskal: Dětská inteligence. I. díl. Praha 1934.

Sergěj I. Hessen: Filozofické základy pedagogiky. Praha 1936. - Školství v demokracii. Praha 1935.

Pedagogická encyklopedie za redakce Otokara Chlupa, Jana Uhra a Josefa Kubálka. I-III. Praha 1938-1940.

Antika a česká kultura. Zpracoval kolektiv za red. L. Varcla. Praha 1978. - Josef Cach: Výchova a vzdělání v českých dějinách. Díl první. Předehra k dílu Komenského. Praha 1988. K úloze a stavu dějin pedagogiky a školství v dnešním světě. Pedagogika, XXXV. 1995, č. 6, s. 707-724. - Další díly II-IV/2 z let 1990-1996. - L.N. Tolstoj a teoretické otázky výchovy a vzdělání v českých zemích. In: Čsl.-sovětské vztahy II. Sborník FF UK v Praze z r. 1974. - O nové hodnocení E. Keyové se pokouší Miroslav Cipro ve sborníku FF UK k 60. narozeninám Jarmily Skalkové. - J.F. Herbart a jeho pedagogika. Praha 1977. K vydání připravili, uvedli a přeložili Franz Hofmann a Jiří Kyrášek. - S.I. Hessen: Die Methode der Maria Montessori und ihr Schicksal. Halle 1936. - Otokar Hostinský a jeho odkaz pedagogice. Praha 1986. Úvodní studii a výbor z díla připravila Hana Schneiderová. - Ellen Keyová: Das Jahrhundert des Kindes. Berlin 1902. - Škola budoucnosti. Praha 1901. - Essaye E. Keyové vydala A. Sychrová. - Jaroslav Krejčí: O češství a evropanství. I. díl. Ostrava a Osnabrück 1989. - Jan Křen: Historické proměny češství. Praha 1992. - T.G. Masaryk o vzdělání a škole. Praha 1991. Úvodní studii a výbor z díla připravil Josef Cach. - Radim Palouš: Česká zkušenost. Praha 1994. Komenský. Bolzano, Masaryk, Patočka. - Jiří Pešek: Městánská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách /1547-1620/. Všední dny kulturního života. Praha 1993. - François Rabelais: Stati výchovné. Praha 1907. Úvod a překlad Prokopa Haškovece. V Knihovně pedagogických klasiků za redakce F. Drtiny. - L.N. Tolstoj: Články pedagogické. I, II. Praha 1912 a 1914. Předmluva Karla Velemínského. - L.N. Tolstoj a jeho pedagogický odkaz. Praha 1982. Úvodní studii a původní texty napsal a přeložil Libor Pecha. - Ivo Tretera: J.F. Herbart a jeho stoupenci na pražské univerzitě. Praha 1989. - Miroslav Tyrš a jeho místo v dějinách české pedagogiky. Praha 1989. Studii a výbor z díla připravili Ladislav Reitmeyer a Vlastimil Pařízek. - Zikmund Winter: Život a učení na školách partikulárních v Čechách a na Moravě v XV. a XVI. století. Praha 1901. Harrie Salman: Evropa v novém světle. Evropská kultura jako střed mezi Východem a Západem. Praha 1995.

K "proudění" idejí, názorů a teorií uvádíme zejména stati Václava Spěváčka /Průkopníci českých pokusných škol. Praha 1978/ a Karla Rýdla /Alternativní pedagogické hnutí v současné společnosti. Praha 1994/. - Také Pedagogická encyklopedie. Díl I-III z let 1938 až 1940 za redakce Otokara Chlupa, Jana Uhra a Josefa Kubálka.

Významnou úlohu v "proudění" idejí a teorií mají ediční řady: "Klassiker der Pädagogik" /Wien und Leipzig/ za redakce Gustava Adolfa Lindnera v 70. a 80. letech XIX. století. - "Knihovna pedagogických klasiků" /Praha, Dědictví Komenského/ za redakce F. Drtiny počátkem XX. století. - "Z dějin pedagogiky" /Praha, Státní pedagogické nakladatelství/ v letech 1967 až 1991. Při vzniku této ediční řady ji redigovali Josef Cach a Jiří Kyrášek.

Kulturně filozofický rozměr a jeho antropologické pozadí

Robert Alt : Přednášky o výchově na ranných vývojových stupních lidstva. Praha 1959. V překladu Františka Štampacha. - Josef Cach : František Drtina. In : Výchova a vzdělání v českých dějinách. III/2. Praha /UK/ 1992. - Pokračovatelé odkazu Komenského. mj. Pocta Univerzity Karlovy Komenskému. Za redakce J.Cacha. I.Peškové a M.Svatoše. Praha 1992. Též anglický text. - Rozvíjel F.Drtina Masarykovu filozofii vzdělávacích hodnot ? Čas.VV. nezávislá revue pro výchovu a vzdělání za red. R.Palouše. I. 1990-1991. č.2. - Pojetí základů pedagogiky a její metodologie v počátcích české pedagogiky. In : Sborník k 60.nar. J.Skalkové. Praha /UK/ 1984. - Comenius redivivus. Příspěvky k filozofii výchovy. Radim Palouš-Věra Soudilová. Praha /UK/ 1991. - Dagmar Čapková : Některé antropologické aspekty Komenského pedagogiky. Pedagogická orientace. 1992.6. - Česká otázka. Naše duchovní tradice. Knižnice spolku evangelických kazatelů. Praha 1994. - J.Derbohlav : Kritische Reflexionen zum Thema "Pädagogische Anthropologie". In : Päd. Rundschau. 18. 1964. - František Drtina : Spisy. I-V. Praha 1930-1932. Za red. J.B.Kozáka. - Ivan Dubský : Filozof Jan Patočka. Praha 1991. - Vladimír Grulich : Kritická analýza antropologických koncepcí výchovy. Pedagogika. 1985. č.6. - Zdeněk Helus - Isabela Pavelková : Vedení žáků ke vzdělávací autoregulaci a humanizaci škol v : Pedagogika. XLII. 1992. č.3. - Josef Hendrich : Filozofické proudy současné pedagogiky. Praha 1926. - Sergěj I. Hessen : Filozofické základy pedagogiky. Praha 1935. - Dietrich Kegler : Das Ethos der russischen Pädagogik. Sankt Augustin 1991. - Jiří Václav Klíma : Metodika mravní a estetické výchovy. Praha 1924. - Erazim Kohák : Jan Patočka. Praha 1993. - František Krejčí : Positivismus a výchova. Praha 1906. - Jan Křen : Historické proměny češství. Praha 1992. - Stanislava Kučerová : Člověk-hodnoty-výchova. Ostrava /v tisku/. - W.Loch : Die pädagogische Dimension der Pädagogik. Essen 1963. - T.G.Masaryk o škole a vzdělání. Praha 1990. Studie a výbor dosud nepublikovaných textů od Josefa Cacha. - Radim Palouš : Patočka-komeniolog. Studia Comeniana et Historica. 52. XXIV. 1994. - Jan Patočka : Kacířské eseje o filozofii dějin. Praha 1990. - Náš národní program. Praha 1990. - Co jsou Češi. Praha 1992. Soubor diskusních příspěvků je obsažen ve sborníku "Spor o smysl českých dějin" z r.1995. - Josef Pekař : O smyslu českých dějin. Praha 1990. - "Podiven" autorů Pitharta jako politologa, Otáhalo jako historika a Příhody jako psychologa. Praha 1992. - Emanuel Rádl : Válka Čechů s Němci. Praha 1928 a 2.vyd.1995. - Revize pokrokových ideálů v národní škole. Praha 1928. - Miroslav Rýdl : Kapitoly z filozofie tělesné výchovy. Praha /UK/ 1993. - Heindrich Rickert, představitel novokantovské bádenské školy. : Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung. 2 sv. 1896-1902. - Heindrich Roth : "Pädagogische Anthropologie 2 Bde.Hannover 1966-1971. - Klaus Schaller a jeho četné komeniologické studie. Autor je pedagog a historik pedagogiky. - Jarmila Skalková : Humanizace vzdělávání a výchovy jako soudobý pedagogický problém. UJEP v Ústí n. Labem 1993. - Postmoderní myšlení a pedagogika. Pedagogika. XLV. 1995. č.1. - Tradice hermeneutické pedagogiky a její vývoj v druhé polovině 20.století. Praha /PÚ JAK ČSAV/ 1992. - A.Schöpf : Philosophische Anthropologie. In: I.Roth :Pädagogik, München 1991. - Bogdan Suchodolski : Co je člověk ? Praha 1978. - Sociální a kulturní antropologie. Praha 1993. K vydání připravili Ladislav Hrdý, Václav Soukup a Alena Vodáková. - František Štampach : Základy vychovatelství s úvodem do pedagogické antropologie a psychologie. Praha 1938. - K.D.Ušinskij : Nástin života a díla. Praha 1975. Výběr uspořádal Jiří Kyrášek. Původní texty napsali D.O.Lordkipanidze a J.Kyrášek. Studii "Člověk jako předmět výchovy", "Pedagogická antropologie" /s.192-231/, přeložil M.Kubík. - Wolfgang Welsch : Naše postmoderní moderna. Praha 1994. - E.O.Wilson : O lidské přirozenosti. Praha 1993 /Problém vůle svobodné či vůle pod vlivem genetických kódů/. - Josef Wolf : Studia humanistica. Člověk a jeho svět. Úvod do studia antropologických věd. Praha 1993. - Romano Quardini : Konec novověku. Praha 1992. - M.Znoj-J.Havránek-M.Sekera : Český liberalismus. Praha 1995. Připojujeme "Soupis archivních pramenů k dějinám Němců v Československu" /yd. V.Babička, díl II sv.1-2 Školy. Praha 1995/.

Sociální rozměr

Zlatica Bakošová : Sociálna pedagogika. Bratislava /FF UK/ 1994. - Ondrej Baláž : Sociálna pedagogika v systeme pedagogických vied. Pedagogika. XVIII. 1978. č.5. - Sociálne aspekty výchovy. Bratislava 1981. - G.Beterson : Ökologie des Geistes. Frankfurt/M. 1994. - Innocenc Arnošt Bláha : Mravní výchovy ze stanoviska sociologického.Brno 1921. - O laický základ mravní výchovy. Brno 1929. - Sociologie dětství. Brno 1927 a další vyd.1930. - Dítě a prostředí. Brno 1933. - Problémy lidové výchovy. Praha 1927. - Don Bosko, zakladatel řádu salesiánů, moderní křesťanský vychovatel a pedagog silné sociální orientace. organizátor sociálně potřebných chlapců po r. 1858. - Telesio Bosco :Don Bosko. Řím 1989. - Bernard Bolzano : O pokroku a dobročinnosti. Praha 1951. - O nejlepším státě. Praha 1981. Doslov napsal Jaromír Loužil. - Wolfgang Brezinka : Erziehungsziele. Erziehungsmittel. Erziehungserfolg. Basel u.Stuttgart usw.1981. - Josef Cach :